

**SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞME PARALELİNDE
ÇEVRE DUYARLI KENT PLANLAMA YAKLAŞIMLARI VE
BAZI ÜLKELERDEN ÖRNEKLER**

**Prof. Dr. Nurun ZEREN GÜLERSOY
Doç. Dr. Gül den ERKUT
Y.Doç. Dr. Tülay KILINÇASLAN**

**İTÜ MİMARLIK FAKÜLTESİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMASI BÖLÜMÜ
80191 BEYOĞLU- İSTANBUL**

**2000'li YILLARA DOĞRU TÜRKİYE' DE KENT PLANLAMA- UYGULAMA
SÜRECİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE YENİ YAKLAŞIMLAR SEMİNERİ
14-15 EKİM 1993-ANKARA**

**SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞME PARALELİNDE
ÇEVRE DUYARLI KENT PLANLAMA YAKLAŞIMLARI VE
BAZI ÜLKELERDEN ÖRNEKLER**

**Prof. Dr. Nurun ZEREN GÜLERSOY
Doç. Dr. Gülden ER KUT
Y.Doç. Dr. Tülay KJLİNÇASLAN**

**İTÜ MİMARLIK FAKÜLTESİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMASI BÖLÜMÜ**

GİRİŞ

Avrupa'da ve Dünya'nın çeşitli ülkelerinde mevcut nüfusun yarısı kentsel alanlarda yaşamaktadır. Bu kentler aynı zamanda kaynak tüketimi, enerji tüketimi ve doğal tahribatın yüksek olduğu yerlerdir. Bu tahribatın sonucunda kentlerin çevresel koşulları kötüleşmekte ve kentsel yaşam kalitesi de düşmektedir.

Dünya nüfusunun 2000 yılında 6 milyara ulaşacağı, bu nüfusun %90'ının gelişmekte olan ülkelerde yaşayacağı beklenmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kentsel nüfus artışının daha da hızlanacağı ve 2000 yılında bu ülkelerdeki nüfusun %90'ının büyük kentlerde ve bu kentlerin çevrelerindeki düzensiz alanlarda yoğunlaşacağı düşünülmektedir (1).

Araştırmalar, Dünya nüfusundaki hızlı artışın ve dünyanın bazı yörelerindeki refah düzeyinin yükselmesi ile tüketimin hızlanmasının dünya kaynaklarının gelecek birkaç on yıl içinde tamamen tükenmesine neden olacağını göstermektedir. Bu günkü yaşam şekli ile petrol kaynaklarının gelecek otuz yıl içerisinde tamamen tükeneceği, kömür kaynaklarının da gelecek 200 yıl içinde biteceği öne sürülmektedir (2). Bu tükenme atmosfer, toprak ve su kirlenmesi ile birlikte gerçekleşmekte, büyük ölçüde doğal yaşamı da etkilemektedir.

SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞME KAVRAMININ GEREKLİLİĞİ

Gelişmiş ve gelişmekte olan pek çok ülkede olduğu gibi. Türkiye' de de özellikle son 10 yılda büyük kentlerde yaşanan aşırı ve düzensiz kentleşme, sanayileşme ve hızlı tüketim sonucunda çevresel koşulların istenmeyen şekilde etkilendiği görülmektedir.

Ülkemizde düzensiz kentsel gelişme, sanayileşme ve doğal ve kültürel kaynakların uyumsuz kullanımı sonucunda:

- Korunması gerekli kültür ve doğa varlıklarının yok olduğu,
- Su kaynaklarının kirlendiği,
- Tarım topraklarının azaldığı ve verimlerinin düştüğü,
- Hava kirliliğinin insan sağlığını tehdit eden boyutlara ulaştığı,
- Deniz, göl ve nehir kıyılarının doğal görünümünün bozulduğu,
- Yöresel bitki ve hayvan türlerinin azaldığı, bir bölümünün yok olduğu,
- Kent çevresindeki yeşil alanların ve orman alanlarının azaldığı,
- Sosyal ve kültürel yaşamın olumsuz yönde etkilendiği gözlenmektedir.

1970 lerden sonra çevre sorunlarının giderek önem kazanması sonucunda insan-çevre ilişkilerini konu alan çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bunlardan Meadows'lar ve arkadaşlarının 1972 yılında "Roma Klübü" için hazırladıkları büyümeye sınır getirmeyi amaçlayan The Limits to Growth" adlı araştırmaları bu konuda önemli sonuçlar ortaya koymuştur (3) . Bu çalışmada Meadows' lar ve arkadaşları, dünya nüfusu, kişi başına düşen besin üretimi, kişi başına sanayi üretimi, maden gibi yenilenemez nitelikteki doğal kaynakların stoku ve çevre kirlenmesi faktörlerinin 1900-1970 yıla kadar olan süre içindeki değişen değerlerini esas alarak gelecekte dünya yüzünde ne gibi değişimler olabileceğini saptamaya çalışmışlardır. Sonuçta ortaya konulan "Standart Dünya Modeli" ne göre dünya nüfusu, kişi başına besin ve sanayi üretimi, çevre kirlenmesi faktörleri sürekli olarak artmakta, yenilenemez nitelikteki doğal kaynaklar ise azalmaktadır. Araştırma bulgularına göre dünya sisteminin dengeli bir biçimde sürdürülebilmesi için özel koşullar gerektiği, bu koşulların sağlanması durumunda "Dengeli Dünya Modeli"nin gerçekleştirilebileceği ortaya konmuştur. Bu koşullar Dünya nüfusunun, tarım ve sanayi üretimindeki artışın dengelenmesi, doğal kaynakların korunması, tüketiminin yavaşlatılması, yeniden kullanımın sağlanması, çevre kirliliğinin denetlenmesi olarak belirlenmiştir (3).

"The Limits to Growth" adlı araştırmanın sonuçları daha sonra çeşitli tartışmalara ve araştırmalara konu olmuş; araştırma sonuçları büyük ölçüde doğrulanmıştır. "The World Commission on Environment and Development (WCED)" -Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun 1987 yılında yayınladığı "Our Common Future"-Ortak Geleceğimiz- isimli raporda çevre ve ekonomik gelişme arasında ilişki kurulmuş ve "Sustainable Development" -Sürdürülebilir Gelişme- kavramı ortaya atılmıştır (4). WCED tanımına göre Sürdürülebilir Gelişme, "bugünkü nesillerin gereksinimlerini karşılarken, gelecek nesillerin de kendi gereksinimlerini karşılayabilmelerine engel olmayan, çevresel ve ekonomik kaynakları uyumlu kullanmalarını öngören bir gelişme modeli" dir (4).

Genel anlamda "Sürdürülebilir Gelişme" kavramı, kaynakların özellikle de arazi, yapılaşmış alan ve enerjinin etkin kullanımı ve yenilenemeyen kaynaklardan yenilenebilir kaynaklara bir geçiş olarak da tanımlanabilir. Sürdürülebilir gelişmede malzeme ve kaynak döngüsünün sağlanması,

atık ve kirliliğin minimizasyonu, tarihsel, kültürel ve doğal değerlerin, sağlık ve sosyal eşitlik süreçlerinin bozulmasının önlenmesi amaçlanır.

1992 de Rio de Janeiro'da düzenlenen Dünya Zirvesinde de bir araya gelen dünya liderleri tarafından sürdürülebilir gelişme kavramının küresel ölçekte önemi vurgulanmış ve bu kavramın 21. yüzyıl için anlamı üzerinde durulmuştur.

Sürdürülebilir gelişme günümüzde;

- o Doğal sistemlerin bugün olduğu gibi gelecekte de kullanılabilir olmasının sağlanması,
  - o Biyolojik çeşitliliğin korunması,
  - o Kişi başına sonsuza dek sürdürülebilecek düzeyde tüketim oranı,
  - o Kaynakların dağıtımında eşitlik,
  - o Karar verme sürecinde toplumun tüm sektörlerinin katılımı
- amaçlarını gerçekleştirebilen bir gelişme stratejisi olarak değerlendirilmektedir.

KENT PLANLAMA KURAMINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞME

Kent planlama kuramlarının bir tipolojisi yapılarak kent planlamanın gelişmesindeki ana düşünce akımlarını oluşturan üç temel tartışma alanı belirlenebilir. Bu tartışmalar birbirine paralel olarak gelişen "analitik", "kentsel form" ve "süreç" yaklaşımları olarak isimlendirilebilir (5). Genelde plancılardan karşılaştığı üç temel soru vardır. Bunlar: "planlama nedir?", "iyi bir kent planı nasıldır?", "iyi bir planlama süreci nasıldır?" sorulardır. Bu sorular "analitik", "kentsel form" ve "süreç" ile bağlantılı kuramların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Analitik yaklaşımlar, kent planlamanın sosyo-politik rolünü temel alır; süreç yaklaşımı, belirlenen amaçların en iyi ne şekilde elde edilebileceğini inceler; kentsel form yaklaşımları planlama amaç ve işlemlerinin gerçek fiziksel etkilerini analiz eder (5).

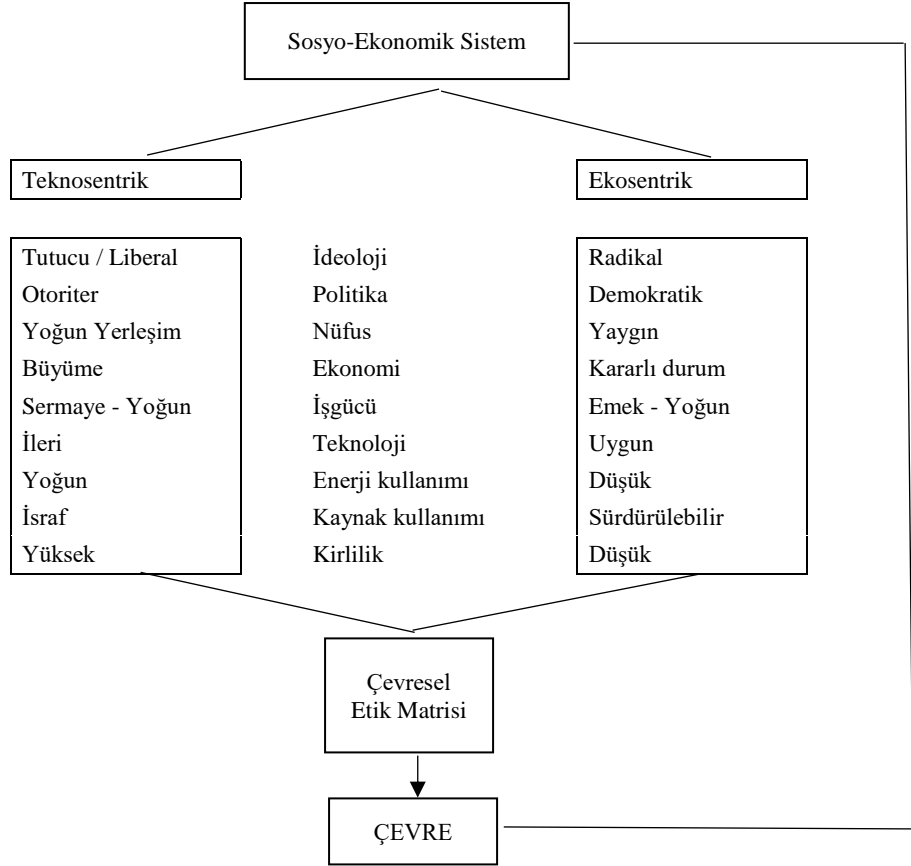
1980 lerin ortalarında ve 1980 lerin sonlarında kentsel form yaklaşımları içinde planlamanın fiziksel etkileri bağlamında baskın paradigmanın "kentsel sürdürülebilirlik"e kaydığı görülmektedir. Bu paradigma çevresel koruma, enerji etkinliği ve kentsel bütünleştirmeyi vurgulamaktadır (şekil 1).

Kentsel ve çevresel bozulmayla ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmaların bazılarında yaklaşım doğayı temel sorun olarak ele almaktadır. Bazı yaklaşımlar bireyi ön planda tutmaktadır. Bazı yaklaşımlarda çevre koruma, kaynak yönetimi, eko- gelişmeler ve ekolojik ilkeler ön plana çıkmaktadır.

Çevresel sorunlara yaklaşımda çatışan iki farklı temel etik görüş vardır. Bunlardan birincisi sermaye yoğun teknolojiye inanan "tekno-merkez"çilerdir. İkinci grup ise katılımcı ve sürdürülebilir çevre için alternatif teknoloji talep eden "eko-merkez"çilerdir. İleri batı toplumlarındaki teknokratlar statükonun devamını isterken, çevreciler radikal bir değişim talep etmektedirler.

Bu çatışmaların varsayımsal bir çevresel sistemde yaratacağı yapısal değişimler bir sistem dinamiği kavramsal modeli kurularak incelenebilir (1) (şekil 2).

Şekil 2: Teknomerkezli ve Ekomerkezli İdeolojiler ve Çevre (1)

Ekolojik sorunlara küresel ölçekten bireysel ölçeğe kadar çeşitli düzeylerde rastlanmaktadır. Doğa ve birey arasında sağlıklı bir dengenin kurulması gereklidir. Bu dengenin sağlanabilmesi için birey doğada bir bozulma olursa kendisinde de olacağını bilincinde olmalı, insan-doğa ilişkisini çok iyi anlamalıdır.

İnsan-doğa ilişkisini anlamak yönünde çeşitli sınıflamalar yapılabilir. Naess P.(1992) e göre önemli bir ayırım "insan merkezli" ve "insan merkezli olmayan" tutumlar biçiminde olmaktadır. İnsan merkezli açıdan doğa ancak insanların kullanımı ya da zevki açısından değer kazanmaktadır. İnsan merkezli olmayan açıdan doğanın insanın kullanımından bağımsız bir değeri vardır (6).

Naess A.(1976,1986) ekolojiyi de derin ve yüzeysel ekoloji olarak tanımlamıştır. Yüzeysel ekolojide çevresel sorunlar yeni teknolojik çözümler ile çözülür. Derin ekolojik yaklaşımda, toplumun koşullarında ve yaşam tarzında değişim gereklidir (6).

Jansen (1989) ise Norveç'te doğa ve çevresel koruma açısından beş temel ideoloji belirlemiştir. Bunlar; klasik doğa koruma, kültürel koruma, kamu sağlığı ideolojisi, koruyarak büyüme ideolojisi ve ekolojik ideolojilerdir. Bu ideolojilerin ilk dördü insan merkezli, sonuncusu ise insan merkezli olmayan yaklaşımdır (6).

Ariansen (1990) doğaya ilişkin dört tip ideal yaklaşım tanımlamıştır. Bunlar ekonomi öncelikli yaklaşım, kaynak yönetimi, koruma yaklaşımı ve insan merkezli olmayan yaklaşımdır (6).

Colby (1989) kalkınmada çevresel yönetim için ekonomi öncelikli yaklaşım, çevresel koruma, kaynak yönetimi, eko-gelişme ve derin ekoloji olmak üzere beş temel paradigma tanımlanmıştır. Şekil 3 de bu sınıflandırmalar; insan merkezli yaklaşımdan insan merkezli olmayan yaklaşıma doğru sıralanmış bir ölçek üzerinde görülmektedir.

Naess P.(1992), Colby'nin sınıflandırmasını çıkış noktası olarak kullanarak, bu beş paradigmadan ne tür kentsel gelişme tutumları türetilbileceğini incelemiştir (şekil 4).

					KAYNAK
Yüzeysel Ekoloji		Derin Ekoloji			A.Naess (1976-1986)
Koruyarak Büyüme	Kamu Sağlığı	Kültürel Koruma	Klasik Doğa Koruması	Ekolojik İdeolojiler	Jansen 1989
Sınırsız Kaynak Kullanımı	Kaynak Yönetimi		Koruma	İnsan Merkezli Olmayan Yaklaşımlar	Ariansen 1990
Öncü Ekonomiler	Çevresel Koruma	Kaynak Yönetimi	Eko- Gelişme	Derin Ekoloji	Colby 1989

İNSAN MERKEZLİ	İNSAN MERKEZLİ OLMAYAN
----------------	------------------------

Şekil 3: İnsan ve Doğa Arasındaki İlişkilerin Farklı Paradigmalarının Sınıflandırılması (6)

Çevre duyarlı planlama yaklaşımında doğal kaynaklar ve doğa bozulmadan yaşam kalitesinin artırılması istenir. Bu hedefe ulaşmak için kentin sürdürülebilir bir işlevi üstlenmesi, sosyal ve kültürel ortamın zenginleştirilmesi, kentlilere ekonomik ve sosyal fırsatlar yaratılması, insan sağlığına uygun bir çevre yaratılması gerekir. Çevre duyarlı planlama yaklaşımında kentsel sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için aşağıda tanımlanan Ekolojik, Mekânsal, Ekonomik, Sosyal sürdürülebilirliğin de sağlanması gerekir.

- Ekolojik sürdürülebilirlik: Yeryüzünün var olan kapasitesini arttırmaya çalışırken yaşamı sürdüren sistemleri en az hasara uğratmak,
- Mekânsal sürdürülebilirlik: Kır ve kent arasında daha dengeli bir şekillenme, insan yerleşmeleri ve ekonomik etkinliklerin daha uyumlu dağılımını sağlamak,
- Ekonomik Sürdürülebilirlik: Kaynakların etkin kullanımını, kamu ve özel yatırımların sürekliliğini sağlamak, ekonomik etkinliği yatırımcının karlılığı düşüncesinden öte sosyal gelişmişlik olarak değerlendirmek,
- Sosyal Sürdürülebilirlik: Bireyler arası yaşam standartlarında ve gelir dağılımındaki farklılığı azaltmak olarak tanımlanabilir.

PARADİGMA		GENEL ÖZELLİKLER (Colby'e göre -1989)				ŞEHİRCİL GELİŞMEYE YÖNELİK TİPKİ TUTUMLAR		
	Baskın koşul	İnsan-doğa ilişkisi	Baskın tehditler	Ana temalar	Şehirsel tür	Şehir-karşıtı tür		
Öncü ekonomiler	Sınırsız ekonomik büyüme ve refah sonucu <i>Herleme</i>	Çok güçlü İnsan merkezli	Açlık, fakirlik, hastalık, "Doğal afetler"	Kolay erişim/ serbest mallar Sınırsız doğal kaynakların tüketimi	"Detroit Şehri" Yüksek binalar, Taşınmaz malların gelişimi, Taşınmaz pazar ekonomisi kriterlerine dayalı işlevsel ayırım.	"Bantlıyö" Doğa ile çevrili garajında iki arabası olan tek aile evleri, Ana yollar boyunca alışveriş merkezleri, Günlük aktiviteler için kat edilen uzun yollar.		
Çevresel koruma	Ekonomik büyümeye karşı ekolojinin <i>Karıyılıklı dengesi</i>	Güçlü insan merkezli	Kirliliğin sağlığa etkisi, türlerin ortadan kalkması	İyileştirici / savunucu. Ekonomik dışsallık olarak "Yasallaştırılmış Ekoloji"	Sağlığa ve çevresel kaliteye önem Altyapının yenilenmesi, katalitik kon Yükarıdaki gibi fakat modifiye edilmiş yaya yolları, park politikası, yüksek binalar.	Verilmesi, vertörülü araçlar Yakın çevrenin korunması, Güçlü işlevsel ayırım. Yoğunlaşmaya direnç, Anayol ve endüstri yakınında yapı yasaklı tampon bölgeler.		
Kaynak yönetimi	"Yeşilin büyümesi" için gerekli zorunluluk sonucu <i>Sürdürülebilirlik</i>	Modifiye edilmiş insan merkezli	Kaynak azalması, fakirlik, nüfus artışı	Okyanusların, atmosferin, iklim çeşitliliğinin korunması için Küresel ölçekte benimsenen yasalar	"Metabolizm" Kamu ulaşımı, Enerjiyi verimli kullanan araçlar, Toprak korunması, Gelişme sınırları, Yoğunlaşmış şehir yapısı.	Kendine yeterli "Eko Şehirler" Kompost, Güneş panelleri, Güneş enerjisine dayalı pile çalışan otolar		
Eko-gelişme	İnsan ve doğanın <i>Ortak gelişimi</i> "güvenlik" in yeniden tanımlanması	Eko-merkezli	Ekolojik belirsizlik, küresel değişim	Üretici yeniden yapılanma. "Sosyal sistemlerin ekolojije uyarlanması". Üst düzeyde karmaşık ortak yaşam	Bilinci kentsel gelişme, Gelişme bölgelerinin etkin kullanımı, Trafik alanlarının yeniden düzenlenmesi, Gri görünümünün yeşile çevrilmesi, Daha fazla kentli toplum, Kamu ulaşımı, yaya, bisiklet yolları	Bilgi teknolojisine dayalı ekolojik köyler, kentsel yaşamda dayanışma		
Derin ekoloji	<i>Eko-topia</i> büyüme- karşıtı. "Doğa ile sınırlı uyum"	Bio-merkezli	Eko-sistemin çöküşü. "Doğal olmayan" felaketler	Doğaya dönüş. "Bio-ürlerin eşitliği". Basit ortak yaşam ■	Tüm olası kentsel yayılımın sona erdirilmesi. Uygunsuz yapıların yıkılması, Düzenlenmiş yeşil alanlar yerine doğal yeşil alanlar. Yürüyüş, bisiklet yolları, kamu ulaşımı, Daha fazla ortak işlev	Ekolojik kendine yeterli köyler, Küçük çiftlikler, basit teknoloji, Az hareketlilik, dışsık oranda mesleki ihtisaslaşma, Yerel yenilenebilir enerji kaynakları		

Şekil 4: Farklı Çevresel Paradigmaların ve Bağlantılı Kentsel Gelişme Tutumlarının Değerlendirilmesi (6)

ÇEVRE DUYARLI KENT PUANLAMA YAKLAŞIMLARINDAN ÖRNEKLER:

Sürdürülebilir gelişme kavramı içinde çevre duyarlı kent planlama yaklaşımını benimseyen ülkelerin kent plancıları, politikacıları ve yöneticileri doğal kaynak tüketimini dengelemek, çevresel sorunları çözebilmek için ortak stratejiler geliştirmişlerdir:

Bu Stratejiler:

- Doğal Kaynakların sürdürülebilir biçimde kullanılması,
- Yaban yaşamı desteklemek, özel bitki ve hayvan topluluklarının korunmasını sağlamak üzere yerel ekosistemlerin entegrasyonu,
- Tarım arazilerinin ve toprak verimliliğinin korunması,
- Enerji kullanımında, tüketilen kaynaklar yerine yeniden üretilebilir kaynakların desteklenmesi,
- Yenilenebilir kaynakların kullanımının maksimize edilmesi,
- Atık miktarının minimize edilmesi,
- Çevre korunmasına değer veren kent yönetim sisteminin geliştirilmesi,
- Halkın katılımının sağlanması başlıklarında toplanabilir

SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL PLANLAMA'DA HOLLANDA ÖRNEĞİ

Hollanda' da Planlama Anlayışının Gelişimi

Savaş öncesi Hollanda planlama sisteminin olağan dışı özelliklerinden biri ulusal ölçekte kurumlaşma için verilen kararlı mücadeledir. Bu mücadele 1941 yılında Ulusal Fiziksel Planlama Bürosunun (Rijksplanologischdienst) kurulmasını sağlamıştır (7).

Hollanda' da bölgesel planlama, kentsel gelişme gibi ilk arazi kullanım planları 1930 lu yıllarda geliştirilmiştir. Planlamaya ilişkin görüşlerin savaş öncesi yıllardaki gelişimi özellikle Abercrombie, Geddes ve Unwin gibi İngiliz uzmanların görüşlerinden etkilenmiştir. Aynı yıllarda, örneğin van Eesteren gibi bir grup genç Hollandalı mimar ve tasarımcı CIAM (International Congresses of Modern Architecture) hareketi içinde kıta için önemli roller üstlenmişlerdir (7). Bu etki 1935 yılında hazırlanan Amsterdam Genel Gelişim Planında ve aynı yıl içinde hazırlanan Moskova'nın yeniden yapılanmasına yönelik genel planda kolaylıkla gözlemlenebilir. 1945-1965 yılları arasındaki ulusal planlama politikası, genel ekonomik iyileşmenin ulusal hedeflerini ve konut stoğunun gelişimini yansıtmıştır. Savaşı izleyen yıllarda mekânsal gelişim ile bağlantılı genel politikaları belirleyen periyodik raporlar yayımlanmıştır. 1960 yılında hazırlanan Birinci Ulusal Fiziksel Planlama Raporunda batıda yer alan bölgelerin - Randstad Holland-ekonomisinin bir itici gücü olarak desteklenmesi öngörülmüştür (8). Aynı zamanda nüfusun dengeli dağılımını sağlayacak ve o bölgedeki ekonomik büyümeyi arttıracak politikalar da önerilmiştir. Bu zaman dilimi içerisinde aynı hedefler doğrultusunda bölgesel planlar da tasarlanmış, yerel seviyede pek çok şehirselleştirme planı hazırlanmıştır. Bu planlarla savaş sonrasında nüfusun kentlere teknik bir duyarlılıkla yerleştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

1965 yılında Fiziksel Planlama Kanununun yürürlüğe girmesi ile planlamada yeni bir dönem başlatılmıştır. Bu kanunla yeni bir planlama çerçevesi oluşturulmuş ve farklı seviyelerdeki kamu

politikalarının eşgüdümünü sağlayabilmek amacıyla yeni bir anlayışla bölgesel planlar geliştirilmiş, ulusal ve bölgesel düzeydeki ilgili kuruluşların profesyonel temsilcilerinden oluşan birimler kurulmuştur.

1966 da İkinci Ulusal Fiziksel Planlama Raporu yayımlanmıştır (9). Bu dönemde plancılardan karşılaştığı en önemli sorunlar özellikle kendisini pek çok küçük köyün büyümesi şeklinde gösteren kırsal kesimin şehirleşmesi, ulaşımın süratli bir şekilde büyümesi ve yoğunlaşması ve çevrenin zarar görerek bozulması olmuştur. İkinci Ulusal Fiziksel Planlama Raporunda hükümetin yaklaşımı 2000 yılı için bir araya toplanmış, alt kentleşmeye yönelik bir tasarım, kuzey-doğu ve güney-doğu yerleşim sınırlarını canlandıran bir çaba ile kombine edilmiş, dağınık yerleşim birimlerini bölgesel büyüme kutupları içine çekmeyi amaçlayan bir politika olmuştur.

Fiziksel planlama konusundaki raporun üçüncüsü 1976 yılında yayımlanmış ve Üçüncü Ulusal Fiziksel Planlama Raporu ile önceki raporlarla benimsenmiş olan şehir çevrelerinin ekonomik ve demografik olarak geliştirilmesini teşvik eden ve pek de başarı bulunmayan politikalar terk edilerek yerine koruma ağırlıklı politikalar önerilmiştir (10). 1960 lı yıllardaki büyük ölçekli toplu yenileme hareketleri 1970 li yıllarda yerini küçük ölçekli rehabilitasyon ve koruma hareketlerine bırakmıştır. 1975 lerde Hollanda’ da Ulusal Planlama Sistemindeki sorunlar şehir ve kırsal alan sorunları olarak ortaya çıkmıştır. Bu sorunlara çözüm getirmek üzere Üçüncü Ulusal Fiziksel Planlama Raporunun alt parçaları olarak iki rapor, Şehirleşme Raporu (1976) ve Kırsal Alan Raporu (1977) yayımlanmıştır (10).

Dördüncü Ulusal Fiziksel Planlama Raporunda ise 2015 yılına kadar olan konut gereksinimleri belirlenmiş, konut açığı sorunu için önerilen çözümler, yeni şehirler, mevcut şehirlerin korunması ve sürdürülebilir gelişme anlayışı de bütünleştirilmiştir (11).

Planlama sorunları

Hollanda şehirlerinde görülen en önemli ve üzerinde en çok durulan sorun konut açığıdır. Yabancı göçü, boşanma oranındaki belirgin artış, 18 ve üstündeki bireyler için istenen bağımsız konut edinme ihtiyacı buna karşılık yükselen bina maliyetleri, konut yapımı için harcanan paranın azlığı konut sunumunu zorlaştırmaktadır (12).

Ülkenin Doğu Bölümü (Kuzey-Hollanda, Güney-Hollanda ve Utrecht Eyaletinin Batı Bölümü) 1950 h yıllarda en kalabalık bölge olarak tanımlanmıştır. 1980 lerde ise problem alanı olarak adlandırılmıştır. Bu bölge; belirgin bir trafik yoğunluğu, endüstri yoğunluğu ve birey başına düşen ortalama mekân talebindeki artış gibi sorunlar ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bu bölgedeki nüfus yoğunluğu, diğer bölgelerle karşılaştırıldığında oldukça yüksektir (900 kişi/km). İşsizlik oranı ortalamaların üzerinde yer alırken, özellikle merkezi şehirlerde hizmet seviyesi düşmektedir (7).

Kuzey bölgesinde (Groningen, Friesland ve Drente) ve güney bölgesinin en ucunda (Limburg) yer alan eyaletlerde sosyal ve ekonomik nedenlere dayalı sorun alanları oluşmaktadır. Her iki bölge için de ekonomik yeniden yapılanmaya yönelik bölgesel politikalar geliştirilmiştir.

Ülkenin orta bölümleri (Utrecht, Ijsselmeerpolders, Noor-Brabant ve Overijsel ve Gelderland'ın batı bölgeleri) giderek artan yerleşim avantajları ile karşı karşıyadır. Bu bölgede yer alan kentsel

merkezler 1970 li yıllarda göç almakta, önemli ölçüde gelişme göstermektedir. Randstad bölgesinden orta Hollanda'nın "yarıyol zonu" olarak adlandırılan bu bölgesinde belirgin bir endüstri ve ticaret hareketi vardır (12). Bölge içerisinde çok geniş açık alan mekânları bulunmaktadır ve bu açık alanlar ulusal politikalar doğrultusunda şehirlerin yayılma eğilimine karşı çok sıkı korunmaktadır.

Diğer alt bölgeler kuzey-batı bölümünün (Waddenze) ve güney-batı bölümünün (Zeeland) en uç noktalarında yer almaktadır. Wadden bölgesinde, planlama politikası doğal çevrenin korunmasına yönlendirilmiştir. Zeeland Bölgesinde Rhine-Maas- Scheldte deltası bulunmaktadır. Bu deltaya ait delta planının uygulanması konusu 1958 yılından beri gündemdedir. Bu sistem; içinde barajları, havuzları ve iletişim sistemlerini içermektedir (7) .

Hollanda 'da Ulusal Çevre Koruma Politikaları

Hollanda, coğrafik konumu ve toprak tipi nedeniyle kirliliğe oldukça yüksek derecede hassastır. Yüksek nüfus yoğunluğu, çevreyi kirleten aktivitelerin çokluğu kirliliğin artmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Diğer endüstrileşmiş ülkelerle karşılaştırıldığında, çok geniş alana yayılmış kimyasal endüstrileri, çok yoğun sürülebilir topraklar, büyükbaş hayvan çiftlikleri, çok yoğun karayolu ağı, özel oto kullanım oranının yükseldiği, aşın enerji tüketimi, gibi koşullar Hollanda'yı son 20 yıl içerisinde Avrupa'nın en yüksek kirliliğe sahip ülkesi haline getirmiştir (13).

Ülkenin coğrafi konumu sadece ulusal kirliliğe değil, aynı zamanda ülke sınırları dışından gelen kirliliğe de neden olmaktadır. Avrupa'nın üç büyük nehrinin Ren, Meuse ve Scheldt Nehirlerinin deltalarında uzanan ülkeye İsviçre, Almanya, Fransa ve Belçika'dan da kirlilik gelmektedir. Diğer kirliliklerin yanı sıra akarsu kirliliği, 2/3 ü yüzeysel sulardan oluşan içme suyu kaynaklarının da kirlenmesine yol açmaktadır. Bu kirlilik aynı zamanda yüksek oranda ağır metaller ve diğer kirletici maddeler ihtiva eden yapışkan çamur şeklindeki birikintilerin nehirlerden ve limanlardan yayılmasına da neden olmaktadır (2). Aynı şekilde hava kirliliği de ulusal şuurlar içinde tutulamamaktadır. Hollanda'daki asit yağmurunun %60'ı diğer ülkelerden gelmektedir. Hollanda'nın yaydığı asit miktarının önemli bir bölümü de diğer ülkeler tarafından tutulmaktadır. Karbondioksit ve kloroflorokarbon yayılmasının sonucu olarak ozon tabakasının tüketilmesi gibi, dünyanın ısınması anlamına gelen sera etkisi gibi küresel ölçekte sorunlar ortaya çıkmaktadır (13). Sera etkisi deniz seviyelerinin yükselmesine, salgın hastalıkların yayılma riskinin artmasına, toprak verimliliğinin azalmasına, sıcak dalgalan ve şiddetli fırtınalar gibi hava durumunda ani değişimlere neden olmaktadır.

Sayılan sınır ötesi etkileri nedeni ile yeryüzündeki hiçbir ülkenin bu sorunları yalnız ulusal çevre politikaları çerçevesinde tek başına çözmesinin mümkün olmadığını göstermektedir. Bu nedenler özellikle son yıllarda çevresel sorunların su, hava, toprak gibi çevrenin yalnız bir kompartımanı ile de sınırlandırılmayacağını ortaya koymaktadır. Toprak kirlenmesi doğal olarak su kirlenmesine yol açmakta, yüksek bacaların inşası yolu ile hava kirliliğinin önlenmesi sorunun daha uzaktaki bir başka alana taşınması anlamına gelmektedir.

Geçmişte insan aktivitelerinin çevresel sorunlara neden olabileceği düşünülmemişti. Ancak 19. yüzyılın ikinci yansından sonra insan aktivitelerinin çevreye verdikleri zararın pek çok sağlık

sorunu yarattığının farkına varıldı ve çevresel politikalar esas olarak kamu sağlığı yönünde yoğunlaştı. Bugünün çevre politikalarını da etkileyen çevre yasalarının ilki "Nuisance Act (1875)" bu yıllarda çıkarıldı (2).

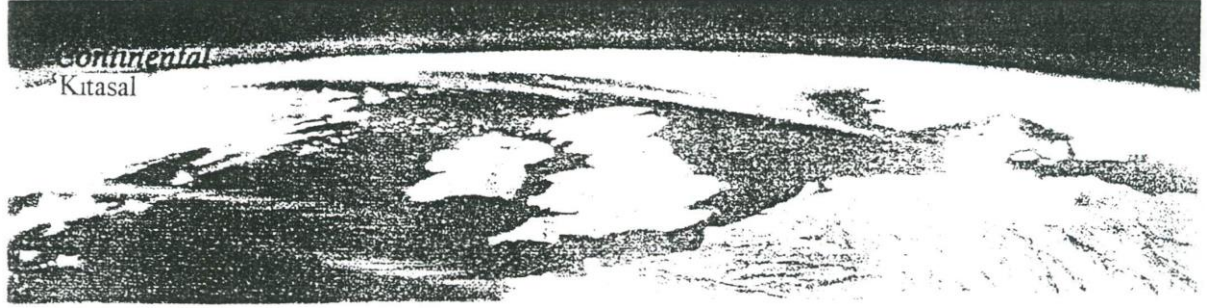
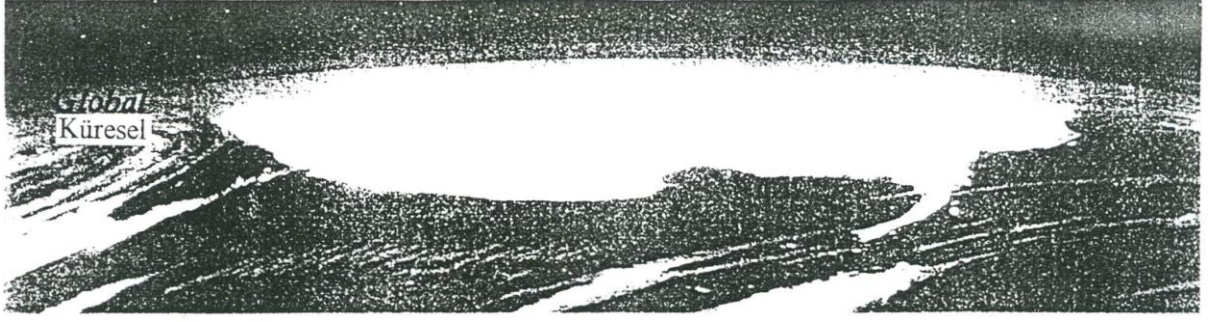
Daha sonraki yıllarda çevre sorunlarının kamu sağlığından daha öte konulan da içermesi gerektiğinin bilincine varıldı. Ancak bu dönemde çevre sorunlarının birbirleri ile ilişkili olduğunun ve birinin diğerini de etkileyebileceği konusunun henüz farkına varılmamıştı. Çevrenin bir bölümündeki birbirinden bağımsız görünen sorunların bağımsız olarak çözümü amaçlanmıştı. Bu yaklaşım; Hava Kirliliği Kanunu", "Yüzeysel Suların Kirliliği Kanunu", "Toprak Korunması Kanunu" gibi, konu ile ilgili yasal düzenlemelere de yansımıştı. " Ancak 1970 lerin sonunda çevre konularının düşünülenden çok daha karmaşık olduğunun farkına varıldı ve bu amaçla 1989 da "National Environmental Policy Plan (NEP) (14)" -Ulusal Çevre Politikası Planı- ve 1990 da daha katı kurallar içeren "National Environmental Policy Plan Plus (NEPP)" çıkarıldı (15). Bu planların bütünleyicisi olarak "Trafik ve Ulaşım Yapısal Şeması (The Structure Scheme for Traffic and Transport) ve " Tarımsal Yapı ve Tarımsal Ürün Koruma Politikası (The Policy Document on Agricultural Structures and the Multi- Year Crop Protection Plan)" hazırlandı (2).

NEP çevreye ve çevre sorunlarının çözümüne yeni bir bakış açısı getirdi. Plan bütün çevre kirliliği kaynaklarının ve kirliliğin havada, toprakta ve sudaki etkilerini birlikte inceledi. Böylece bir çevresel sorunun çözümünün çevrenin bir başka kesiminde bir başka sorun yaratmasının önlenmesine çalışıldı ve NEP'nin her dört yılda bir gelişmelere göre yeniden revize edilmesi kabul edildi.

Hollanda' da NEP ve NEPP hazırlanmadan önce, "Concern for Tomorrow"-Yarına İlişkin Kaygı-başlığı ile bir rapor hazırlanmıştı. Ulusal Halk Sağlığı ve Çevre Koruma Enstitüsü tarafından hazırlanan bu rapor, 1985-2010 yılları arasındaki çevrenin ulusal ölçekteki gözlemine dayanıyordu (16). Bu raporda çevre; her türlü kaynağın doğal dönüşümü ve hazinesi olan bir sistem olarak değerlendiriliyordu. İnsan etkileri ile bozulma sonuçlarını açıklayabilmek üzere "yarına ilişkin kaygılar" beş seviyede incelenmişti (şekil 5):

- Yerel, yapılanmış çevre ölçeğinde (iç çevre, gürültü, toprak kirliliği),
- Bölge, doğal çevre /peyzaj ölçeğinde (gübre kullanımı, çöp atımı),
- Su havzaları, nehir yatakları, su kıyı alanları ölçeğinde (gübre kullanımı, ormanların yok edilmesi),
- Kıtasal ölçekte hava ve okyanus akıntıları (asitleşme ve smog),
- Küresel, üst atmosfer tabakaları ölçeğinde (ozon tabakasının tüketilmesi ve iklimsel değişimler)

Bu incelemeler, Hollanda Ulusal Çevre Politika Planının (NEP) temel hedeflerini belirlemiştir. NEP'in temel hedefi, çevreye ilişkin sorunların bir kuşak süresi içinde çözümlenmesidir. Planda çevre sorunlarının sürdürülebilir gelişmeyi amaç edinmiş çözümlerle gelecek 20-25 yıllık bir süre içinde kontrol altına alınması öngörülmüştür (15).

Fluvial
Havza

Regional
Bölgesel

Local
Yerel

Şekil 5: Hollanda'da Çevre Sorunlarının İncelendiği 5 Temel Ölçek (13)

Hollanda'da uygulanan çevre politikalarında iki yönlü ölçütler kullanılmaktadır:

- a) Kirliliğin yaratıldığı noktalara, kirlenme kaynaklarına yönelik ölçütler,
- b) Kirlenmenin etkilerine ve sonuçlarına yönelik ölçütler.

Hollanda' da geliştirilen çevre politikaları içinde üzerinde önemle durulan bir başka konu da tarım, trafik ve ulaşım, endüstri, elektrik ve gaz şirketleri, yapı endüstrisi ve tüketici olarak belirlenen kirlenmede önemli rol oynayan hedef gurupların ortak sorumluluklarının belirlenmesidir(2). Ayrıca Hollanda' da çevresel politikaların tarım, ulaşım, endüstri eğitim gibi diğer hükümet politikaları ile de bütünleştirilmesine çalışılmış, NEP ayrıca Tarım, Doğa Yönetimi ve Balıkçılık. Ulaşım, Kamu Hizmetleri ve su kaynakları yönetimi ve Ekonomik İşler Bakanlıkları tarafından da imzalanmıştır.

NEP sekiz esas tema üzerinde yoğunlaşmıştır (14):

1. İklimsel değişim ve ozon tabakasının tüketilmesi,
2. Ortamda asit oranının artması,
3. Sulardaki oksijenin azalması,
4. Sağlığa zararlı etkilerin yayılması.
5. Çöp atımı.
6. Çevresel bozulma-duyumsal rahatsızlıklar,
7. Çölleşme.
8. Kaynakların israfı.

NEP çalışmalarını gerçekleştirmek üzere aşağıdaki araçlardan yararlanmaktadır (14):

- o Yasalar,
- o Gönüllü kuruluşlarla yapılan anlaşmalar,
- o Finansal destekleme önlemleri
- o Cezalar da içeren zorlamalar,
- o Halkın bilgilendirilmesi ve eğitimi.

Bu planlarda öngörülen politikaların uygulanması sonucunda:

- Asit salgılanmasının %80'den %60'a düşeceği,
- Çöp hacminin %10 azalacağı,
- Üreticilerin üretim sonucunda ortaya çıkan atıklardan sorumlu tutulacağı ve bunun da atıkların bir süreçten geçirilerek yeniden kullanılmasını sağlayacağı,
- 2000 yılına kadar asalak öldürücü ilaçların kullanımlarının %50 azalacağı.
- Artık gübre sorununu çözebilmek için 1994 e kadar gübre işleme kapasitesini 6 milyon tona çıkarmanın gerekliliği, aksi halde büyükbaş hayvan üretiminin azaltılması gerektiği.
- Kara yolu trafik hacminin yarı yarıya azaltılması, toplu taşımacılığın hızla geliştirilmesi, özel araç kullanımının yönlendirilmesi, iklimsel değişimi kontrol edebilmek için karbondioksit salgılanmasının 1994 yılına kadar dengelenmesi ve 2000 yılına kadar %5'e düşürülmesi gerekliliği vurgulanmaktadır (2).

ÇEVRE DUYARLI ULAŞIM PLANLAMASINDAN BİR ÖRNEK

A.B.D. de Çevre Duyarlı Ulaşım Planlaması

Ulaşım planlama yöntemlerini geliştirip uygulayan A.B.D.de, ulaşım kararlarının çevre üzerindeki etkilerinin irdelenip değerlendirilmesi 1960 lı yıllardan başlayarak planlama sürecine katıldı. Toplumun çevre konusunda bilinçlenmesi ve taleplerin artması ile beraber bir dizi yasal önlem alınmaya başlandı. A.B.D. de 1965 "Temiz Hava Yasası"nı 1969 da "Ulusal Çevre Politikaları Yasası" izledi. Temiz Hava Yasası (1970), "Ulusal Temiz Hava Standartları" (1971), "Temiz Hava Yasasında Düzeltmeler" (1977), hava temizliğini kontrol etmek amacıyla çıkartılmış yasalardır. Bu bir dizi yasanın yanı sıra "Gürültü Kontrol ve Standartları Yasası" 1972 de çıkarıldı (17).

1969 "Çevre Politikaları Yasası"nın Kongre'den geçmesi çevreci grupların yoğun çabaları sonucu olmuştur. Merkezi Hükümet tarafından yaptırılacak bütün projelerde bu yasa hükümlerine uyulması zorunluluğu getirilmektedir. Bu yasanın ana amacı projelerin çevre üzerindeki olası etkilerinin tasan halinde iken detaylı bir biçimde değerlendirilmesidir. Çevre Etki Değerlendirmesi olarak talep edilen raporlar bazen binlerce sayfaya erişmektedir.

Çevre Etki Değerlendirmesi merkezi hükümetin parasal desteğini alan her ulaşım projesinde talep edilmektedir. Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu aşağıda değinilen konuları kapsamaktadır.

Sosyal Çevre Etkileri: Erişilebilirliğin değişimi, yerleşik toplumsal dokunun ve buna bağlı olarak komşuluk ilişkilerinin değişimi, sosyal dokunun bozulması, ailelerin yer değiştirme zorunluluğunun ortaya çıkışı.

Ekonomik Etkiler: Arazi kullanımında değişim, etkinliklerin yer değiştirmesi ve buna bağlı olarak işgücünün yeni yerler araması, kaynakların değerlendirilmesi bölgesel ve yerel gelişim, gelirlere etkisi, vergilerdeki artışlar,

Yapay Çevre Etkileri: Tarihsel çevreye etki, estetik değerlerdeki olumlu ya da olumsuz değişimler, kara, deniz, hava ekosistemlerindeki bozulmalar, kirlenme boyutları, gürültü düzeyi, titreşim değerleri, kamu sağlığı üzerine etkiler, emniyet, faktöründeki değişim.

Bu etkilerin pek çoğunun sayısal olarak ölçülebileceği kabul edilmektedir. A.B.D. de çevresel etkinin değerlendirilmesi ve kamu katılımının sağlanması için gerekli olan yasal çerçeve ve örgütsel değişimler de yapılmıştır. Karar verme sürecinde seçenek oluşturan öneri planlar çevresi etki değerlendirilmesi yapıldıktan sonra kamuya tanıtılmakta, sonuç olumlu olduktan sonra detaylı tasarımlara geçilmektedir (18), (19).

ÇEVRE DUYARLI KENTSEL TASARIM YAKLAŞIMLARINDAN ÖRNEKLER:

Avrupa kentlerinin çoğunun çevre duyarlı planlama deneyimleri sürdürülebilir bir kentsel gelişmenin sağlanabilmesi konusunda önemli ipuçları verebilir. Kentsel ve yerel ölçekte uygun stratejilerin geliştirilmesinde aşağıda belirlenen ölçütler kullanılabilir (20):

- Doğa ile uyumlu yapılaşmanın sağlanması,
- Kentte yaşayanların sağlığının korunması,
- İnsanın kendi varlığını olumlayabilmesi,
- Merkezi ve merkezi olmayan akım sistemlerinin birleşmesi,
- İnsanın çevre ile dostça yaşaması ve çalışması, bir topluluğa ait olma duygusunun güçlendirilmesi,
- Emek yoğun ve ustalıkli teknolojinin geliştirilmesi,
- Yerel ekonominin güçlendirilmesi başlıklarında toplanabilir.

○ Doğa ile uyumlu yapılaşmanın sağlanması:

Doğa ile uyumlu yapılaşma, çevresel sorunları minimize edecek şekilde bina yapımı anlamına gelir. Bu da üretim, ulaşım, kullanım ve daha sonra yıkımda olabildiğince az kirleten inşaat malzemesi ve sınırlı miktarda enerji kullanımı demektir. Özellikle Almanya İskandinavya ve Hollanda'da bu yaklaşma sonucu çekici ve etkin mimari çevre oluşturan projeler gerçekleştirilmiştir. Örneğin konutta su tasarrufu ve enerji koruma üzerinde yoğunlaşan projeler mevcuttur. Diğer projeler kentsel çevrenin, çatı ve duvarların yeşillendirilmesi mahallelerde daha fazla yabancı yaşamın desteklenmesi veya yollarda taşıt kullanımının sınırlandırılması konularında yoğunlaşmaktadır.

○ Kentte yaşayanların sağlığının korunması:

Kentte yaşayanların sağlığı; güvenlik, barış ve rahat hareket alanı sağlayan bir çevreye bağlıdır. Kentte yaşayanlar, çeşitli uyarıcılar ve etkiler arasında yaşamın temelini oluşturan doğal süreçlerle; (gündüz ve gece, yaz ve kış, genç ve yaşlı ritimleri vb. gibi) temasta olma fırsatına sahip olmaktadır.

○ İnsanın kendi varlığını olumluyabilmesi,

İnsanın kendi varlığını olumluyabilmesi için daha fazla olanak sağlanmaktadır. Çevre ile bağlantılı olarak kişinin kendisi ile ilgili kararlardaki etkinliği, kendi evini inşa yöntemi gibi birtakım fırsatlarla daha da güçlendirilmektedir. Meyva ve sebzelerin yetiştirilebileceği bahçeler için arazi sağlanmakta, bu alanlarda organik atıklar birleştirilerek biogaz üretilmekte, atık su arıtılmaktadır (21). Dinlenme ve oyun için kamu alanları oluşturulmakta, sosyal gelişme teşvik edilmektedir. Kendi varlığını olumlama ve inisiyatifin geliştirilmesi için mekânlar ve açık alanlar sağlanmaktadır. Yeşil alanların yapılaşmış alanlar ile bütünleşmesi yerleşim alanlarının içinde gerekli açık alanları sağlamaktadır. Model yeşil alan deneyimleri İngiltere, Hollanda, Almanya, Fransa gibi çeşitli Avrupa ülkelerinde gözlemlenebilir.

Çatı, duvar ve avluların yeşillendirilmesi, insan, bitki ve hayvanlar için çeşitli uygun mekânlar ve bağlantılar oluşturur. Doğa ile günlük temas, doğa ve kaynak döngüsü çevre duyarlı bir yaklaşımın gelişmesi için ön şarttır. Çocuklar için şehir çiftlikleri ve iç bahçeleri ile bir takım imkânlar sunulmaktadır. Hollanda'da şehir çiftlikleri fakir bölgelerde topluluk ruhunun gelişmesi için bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu çiftlikler çeşitli etnik grupların bir araya gelip işbirliği yaptığı sosyal odak noktalarını oluşturmaktadır.

o ***Merkezi ve merkezi olmayan altyapı sistemlerinin birleştirilmesi,***

Çevrenin etkinliğine, güvenliğine ve niteliğine önem verilmesi merkezi ve merkezi olmayan altyapı sistemlerinin birleştirilmesine yol açmıştır. Örneğin merkezi enerji kaynakları, merkezi olmayan enerji sistemlerine, aktif ve pasif güneş enerjisine vb. bağlanmıştır. Örneklerde enerji, hammadde ve katı atık akımlarındaki dönüşüm çevrenin çok amaçlı organizasyonu ile bir arada yürütülürse, şehirlerin çok daha ekonomik, güvenli ve çekici olabileceği görülmüştür (20).

o ***İnsanın çevre ile dostça yaşaması ve çalışması; bir topluluğa ait olma hissinin güçlendirilmesi:***

Çevre ile dostça yaşama, kendini olumlama mekânları ve altyapı olanaklarının desantralize edilmesi gibi fikirler bir topluluğa ait olma hissi ile uyumludur. Bazı insanlar için bir arada yaşama ve çalışma önemli bir ilkedir. İnsanlar bir mahalleye sadece gün bitiminde uyumak için gelmek yerine orada çalışabilirler. Bu aynı zamanda konut ve işyeri arasındaki günlük gidiş gelişleri de azaltabilir. Ayrıca yerleşmenin daha canlı olması da sağlanabilir. Avrupa ülkelerinde bunu gerçekleştirmek üzere çeşitli küçük ölçekli projeler denenmiştir. Bu projelerde, yaşama ve çalışmayı birleştiren küçük yerleşmeler inşa edilmiştir. Ortak fonlardan finanse edilen iş alanları ucuz sağlanmış, kiralar ödeme gücüne göre belirlenmiştir. Çok kazanan iş yerleri daha fazla ödeyerek daha az kazanan şirketlere destek olmuştur. Semt sakinlerinin gelir durumlarına göre farklı bölgelerde yaşaması uygulamasına da son verilmiştir. Orta gelir grubu, konutlarının mülkiyetini elde ederken, daha düşük gelir grubundakiler devletin kiralık konutlarında yaşamlarını sürdürmektedirler. Böylece farklı gelir düzeyindeki aynı sokakta yanyana yaşayabilecekler, çok çocuklu aileler yalnız yaşayanlarla bir arada oturabileceklerdir (21).

Eski konut alanlarında yaşayanlar, yeni konut alanlarında yaşayanlara göre ortak yaşama daha yatkındır. Ortak çamaşırhaneler, sosyal merkezler, mahalle çarşısı, günlük çocuk bakımı gibi etkinliklere katılım için insanlar zaman, para ve emek harcarlar.

Yukarıda tanımlanan fikirler, Hollanda'da Arnhem, Haarlem ve Den Bosch'da çeşitli insan ve çevre ile dostça yaşama ve çalışma " projeleri ile yaşama geçirilmiştir. Aileler yaşam kalitesini yükselten bu tür ortak yaşama değer vermekte, bu tür etkinliklere katılımı anlamlı ve zevkli bulmaktadır. Öte yandan burada yaşayanların mahremiyeti konusuna da önem verilmektedir (22).

o ***Emek yoğun ve ustalıklı teknolojinin geliştirilmesi:***

Doğa ile uyumlu yapılaşma, Konut yapımcılarının "daha fazla ustalıklı olmalarını gerektirmektedir. Özel olarak seçilmiş inşaat malzemeleri ve yeni teknolojilerle çalışmak daha fazla emek gerektirir. Çevreye duyarlı mimari ve kentsel tasarımla ilgili işçilik türleri, yeşil çevre uygulamaları geleneksel yapım yöntemlerine göre daha fazla ustalık gerektirmektedir.

Doğal ve uzun süre dayanan malzeme ile çalışmak, mevcut inşaat yöntemlerine göre daha emek yoğunudur. Tuğla döşemek, beton dökmek ve prefabrik elemanları yerleştirmekten daha fazla zaman alır. Mevcut konutları iyileştirirken eski bir kapıyı onarıp boyamak, yeni kapı yapma maliyetinden daha yüksek olabilir. Bu nedenle çevre ile dostça yapılan inşaatın maliyeti daha yüksek olabilir; ancak daha fazla iş olanağı yaratabilir. Eğer inşaat şirketleri ve kamu yöneticileri doğal malzemelerin kullanımı yönünde bir değişim gösterirlerse enerji tüketen makineler yerine emek kullanan teknolojiler-, çevre dostu inşaat ürünleri üreten şirketlerin gelişme şansı artacaktır. Çevre dostu inşaat malzeme ve teknikleri, genelde bugün kullanılan kirletici tiplere göre daha pahalıdır, ancak talebin artması, pazarın genişlemesi daha etkin bir kullanımın sağlanması fiyatları düşürecektir.

o ***Yerel ekonominin güçlendirilmesi:***

Avrupa'nın bazı kentlerinde "yerel ekonomi" ile ilgili yeni fikirler denenmektedir. Yerel ekonomi ilkesi, yörede yaşayanların yörenin ekonomik işlevleri üzerinde maksimum etkisi olması ilkesine dayanır. Yörede yaşayanlar, yöresel ekonomiye hakim olmaları durumunda, kendilerine ayrılan fonları nasıl harcayacaklarına da karar verebilir, yerleşmeyi kendi istekleri doğrultusunda şekillendirebilirler. Bir topluluk olarak supermarket politikalarını etkileyebilir, örneğin plastik yerine geriye dönüşümlü malzemelerle paketleme yapılmasını sağlayabilirler. Toplu girişimlerle sigorta şirketlerini yönlendirebilir, konut ve çevresini iyileştirmek için satın alınan çeşitli malzemelerde indirim yaptırabilir, kiralan düşürüp vergileri azalttırabilirler.

Çevre duyarlı kentsel gelişimin gerçekleştirilebilmesi için yapılacak çalışmalarda üç temel konu dikkate alınmalıdır (23):

1. Sosyal ilişkilerin ve komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi teşvik edilmelidir.

- o Tarihsel çevrenin ve doğal çevrenin korunmasına ek olarak insan, çevre ve sosyal altyapı bağlantıları ve ağlar da korunmalıdır.
- o Yörenin geliştirilmesinde kiracı ve kullanıcı toplulukları, sosyal ve kültürel dernekler ve diğer organizasyonlar desteklenmelidir.
- o Yeniden geliştirme sürecinde, gelişme ile kültürel öğelerin bütünleştirilmesi sağlanmalıdır.
- o Sosyal merkezler, kadın, gençlik ve spor kulüplerine yönelik aktiviteler, yaşlılar merkezleri geliştirilmelidir. Ortak toplanma merkezlerine; okula, anaokulu ve kreşe ticaret ve diğer donatım alanlarına rahat yaya ve servis ulaşımı sağlanmalıdır.

- o Her yerleşme biriminde konut alanlarına yakın konumda güvenli ve çekici oyun alanları, yeşil ve açık alanlar, düzenli meydanlar bulunmalıdır.
  - o Değişik yaş ve gelir grubundaki ailelerin bir arada yaşamaları sağlanmalıdır.
2. İnsancıl, çevresel duyarlı ve çevre dostu bir altyapı sisteminin geliştirilmesi sağlanmalıdır.
- o İyi bir kamu ulaşımı ağı kurulmalı,
  - o Güvenli ve çekici yaya ve bisiklet yolları oluşturulmalı,
  - o Parklarla bütünleşen bitki zonları ağı yaratılmalı,
  - o Altyapı sistemlerinde açıklık ve şeffaflık sağlanarak kullanımlarının cazip hale gelmeli yabancılaşmış dünyada bağımsızlık ve sorumluluk duygusu güçlendirilmelidir. (yüzeyde yağmur suyu kanalları, yağmur suyu köprüleri, atık su işleme üniteleri, güneş enerjisi kullanımı, küçük ölçekli ısı ve güç kaynakları, rüzgâr ve su değirmeni çatı bahçeleri vb. gibi),
3. Kendi kendini olumlama ve kendi kendine karar verebilme için mekân ve olanaklar yaratılmalıdır.
- o Burada yeni olanaklar yaratılmalı, mevcut ortak alanlara ek olarak onarım ve el sanatları, marangozluk ve kendi işini kendin yap türünden işlikler açılmalıdır.
  - o Kendi kendine karar verme ve uygulama yolu ile doğrudan konut içindeki veya konut çevresindeki alanlar değerlendirilmelidir. Tavan aralan kullanılabilir, konut yakın çevresindeki monoton düzensiz açık alanlar çekici ve yaşanabilir alanlar haline dönüştürülebilir, balkonlar düzenlenebilir; yeşillendirilebilir; kış bahçeleri yaratılabilir.
  - o Yörede yaşayanların kendilerini etkileyen kararlara ve uygulamalara katılımını sağlayabilmek için etkin yöntemler kullanılmalıdır.

TÜRKİYE' DE ÇEVRE DUYARLI PLANLAMA YAKLAŞIMI

Yasal Çerçeve:

Türkiye' de çevre koruma ve iyileştirilmesi ile ilgili mevzuat çok dağınıktır. Çevre ile ilgili konular pek çok yasa, tüzük ve yönetmelikte yer almaktadır. 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun dışında çeşitli kanun, tüzük ve yönetmeliklerde aynı çevre konularında değişik hükümlerin yer aldığı bilinmektedir. Bunlar arasında 3194 sayılı "İmar Kanunu", 2863 (değişiklik 3386) sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu", 2873 sayılı "Milli Parklar Kanunu", 6831 sayılı "Orman Kanunu", 3621 sayılı "Kıyı Kanunu", 2960 sayılı "Boğaziçi Kanunu", 3167 sayılı "Kara Avcılığı Kanunu", 1380 sayılı "Su Ürünleri Kanunu", Bazı Alanların "Özel Çevre Koruma Bölgesi " Olarak Tespit ve İlam Hakkında çeşitli tarih ve sayılardaki Kararnameler, Akdeniz'de Özel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol, 2872 sayılı Çevre Kanunu gereğince hazırlanan "Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği", "Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği", 1593 sayılı "Hıfzıssıhha Kanunu", "Gayrisıhhi Müesseselere Ait Yönetmelik" vd. sayılabilir. 1991 Yılında yapılan bir saptamaya göre Türkiye'de Çevre konusunu ilgilendiren seksen kanun, altı kanun hükmünde kararname, otuz yedi tüzük ve yirmi sekiz yönetmelik bulunmaktadır (1). Ayrıca Türkiye, otuz iki uluslararası anlaşmaya da taraf olmuştur (1). Bunlar arasında Avrupa Kültür Anlaşması (1957), Nükleer Enerji Alanında Hukuki Sorumluluğa İlişkin Sözleşme (1961), Kuşların Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (1966), Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunmasına İlişkin Sözleşme (1980), Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına İlişkin Sözleşme (1983), Uzun Menzilli Sınırlar Ötesi Hava Kirlenmesi Sözleşmesi (1983), Avrupa'nın Yaban Hayatını ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (1984), Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunmasına İlişkin Sözleşme (1986), Akdeniz' in Kara Kökenli Kaynaklarından Kirlenmeye Karşı Korunması Protokolü Bulunmaktadır (1).

1983 Yılında yürürlüğe giren Çevre Kanunu, geniş kapsamlı hazırlanmış olmasına rağmen yeterli uygulama olanakları sağlamadığı için beklenen etkiyi sağlayamamıştır. Son olarak 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 10. maddesine dayanılarak insan etkinliklerinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılmasını sağlamak amacıyla 7.2.1993 tarihinde "Çevresel Etki Değerlendirilmesi Yönetmeliği" yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelikle, çevre sorunlarına yol açabilecek kamu ve özel sektör yatırım kararlarının çevre üzerinde yapabilecekleri tüm etkilerin belirlenerek değerlendirilmesi, tesbit edilen olumsuz etkilerin önlenmesi, ya da çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi ve alternatiflerin değerlendirilebilmesi amacıyla gerçekleştirilecek Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) sürecinde uyulacak yönetimsel ve teknik esaslar belirlenmiştir. Yönetmelik, Çevresel Etki Değerlendirilmesi Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosu (ÇEDÖAKLDT) ve Çevresel Etki Değerlendirilmesi Raporu (ÇEDR) nun hangi tip etkinlikler ve hangi yöreler için isteneceğini belirlemektedir (24).

ÇED Yönetmeliğine göre "Çevresel Etki Değerlendirmesi" uygulanacak hassas yöreler ülkemiz mevzuatı uyarınca korunması gerekli alanlar, ülkemizin taraf olduğu anlaşmalar uyarınca korunması gerekli alanlar, korunması gerekli diğer alanlar olarak belirlenmiştir (EK).

Organizasyon:

Ülkemizde çevre koruma, çevre sorunlarının çözümü ve çevre planlama konularını tek elden yönlendiren ve konu ile ilgili tüm kamu kuruluşları arasında eşgüdüm sağlayan, iletişim kanalları kuran ve planlama sistemi ile bütünleştiren bir organizasyon henüz kurulamamıştır. 21.8.1991 tarihinde yürürlüğe giren "Çevre Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" de her ilde Vali'nin başkanlığında Bakanlıkların İl Temsilcileri, Büyükşehir Belediye Başkan, Belediye Başkanı, Sanayi Odası Başkan, Ziraat Odası Başkan ve Çevre Bakanlığının Temsilcisinden oluşan bir Mahalli Çevre Kurulunun bulunması hükmü getirilmiştir (24).

1991 Yılında Çevre Bakanlığının kurulması ile çevreyi koruyarak geliştirme konularını ülke ölçüsünde sahibi belirlenmiş gibi görünmekle birlikte Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, Orman Bakanlığı, Sanayi Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı. Sağlık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı gibi Bakanlıklar, Bakanlıkların illerdeki taşra örgütlenmeleri, belediyeler ve İl Özel İdareleri vd. çevre konularını ve çevre sorunları ile doğrudan ilgili görünmektedir. Ayrıca Devlet Planlama Teşkilatı ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin Çevre Komisyonu da bunlara eklenebilir. Çevreyi koruyarak geliştirme konularında bu kuruluşlar arasında bir iletişim bulunmadığı gibi bunların çevre ile ilgili eylem ve işlemleri arasında da istenilen düzeyde bir eşgüdüm sağlanamamaktadır.

Uygulama:

Ülkemizde çevre konusunda pek çok kanun, tüzük ve yönetmelik geliştirilmiş olmasına rağmen, çevresel kaynakların korunması konusunda imar planlamalarının ve plan uygulamalarının önemi henüz anlaşılabilmiştir. İmar planlarının yapımı ile ilgili yasal kaynaklarda çevreye duyarlı, çevreyi koruyarak geliştiren bir planın yapımına ilişkin temel hükümler bulunmamaktadır. Çok yakın dönemde yürürlüğe giren ÇED Yönetmeliği'nde de plan yapımı sürecine değil, plan uygulama sürecine uygulanabilecek değerlendirmeler öngörülmektedir. ÇED, onaylı imar planları ile kullanım getirilmiş yörelere uygulandığı takdirde plan kararları ile çelişen durumlar ortaya çıkabilecektir. Bu nedenle ÇED ile ilgili esasların imar planlanma düzenlenmesi ile ilgili Teknik Şartlaşma ile de bütünleştirilmesi, planların hazırlanması sürecinde de dikkate alınması, ÇED ile ilgili esasların yalnız "hassas" yörelerde değil plan yapılan tüm yörelerde de uygulanması gerekir.

Çevre Koruma-Planlama ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen uygulamaya ilişkin bir başka konu da aynı yöre için "turizm amaçlı planlama", "özel koruma bölgesi planı" ve çeşitli sit alanları için "koruma amaçlı imar planı" adı altında planlar üretilmesine olanak tanınması ve çevre koruma adı altında planlama yetkilerinin kişisel çıkarları koruma amacına yönelik olarak kullanılabilmesidir.

EK: ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ UYGULANACAK HASSAS YÖRELER

1. ÜLKEMİZ MEVZUATI UYARINCA KORUNMASI GEREKLİ ALANLAR:

1. 2783 sayılı "Milli Parklar Kanunu" nun 2. maddesinde tanımlanan ve bu kanunun 3. 3. maddesi uyarınca belirlenen "Milli Parklar", "Tabiat Parkları", "Tabiat Anıtları", ve "Tabiatı Koruma Alanları",
2. 3167 sayılı "Kara Avcılığı Kanunu" uyarınca Orman Bakanlığı Merkez Av Komisyonu tarafından her yıl açıklanan kararlarda yer alan yaban hayatı türlerinin yaşama ortamı olan alanlar,
3. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 2. maddesinin "a- Tanımlar bendinin 1, 2, 3. ve 5. alt bentlerinde "Kültür Varlıkları", "Tabiat Varlıkları", "Sit" ve Koruma Alanı olarak tanımlanan ve aynı kanun ile 3386 sayılı 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununu Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddelerin Eklenmesi Hakkında Kanun' un ilgili maddeleri uyarınca tespiti ve tescili yapılan alanlar,
4. 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu'nun 2. maddesinde açıklanan "Su Ürünleri İstihsal Sahaları"nın çevresindeki kıyılar,
5. 2872 sayılı "Çevre Kanunu" gereğince yürürlüğe konan Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliğinin 19. ve 20. maddelerinde tanımlanan alanlar,
6. 2872 sayılı "Çevre Kanunu" gereğince yürürlüğe konan Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliğinin 49. maddesinde tanımlanan "Hassas Kirlenme Bölgeleri",
7. 2872 sayılı "Çevre Kanunu" nun 9. maddesi uyarınca Bakanlar Kurulu tarafından "Özel Çevre Koruma Bölgeleri" olarak tespit ve ilan edilen alanlar,
8. 2960 sayılı "Boğaziçi Kanunu"na göre koruma altına alınan alanlar,
9. 6831 sayılı "Orman Kanunu" gereğince orman alanı sayılan alanlar,

2. ÜLKEMİZİN TARAF OLDUĞU ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER UYARINCA KORUNMASI GEREKLİ ALANLAR:

1. 20 Şubat 1984 gün ve 18318 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe konan "Bern Sözleşmesi- Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi-" uyarınca korumaya alınan alanlar,
2. 12 Haziran 1981 gün ve 17368 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe konan "- Barselona Sözleşmesi-Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi" çerçevesinde:

- a) 6 Kasım 1986 tarihli "Akdeniz de Özel Koruma Alanlarının Korunmasına Ait Protokol" gereği ülkemizde "Özel Koruma Alanı" olarak belirlenmiş alanlar,
  - b) Barselona Sözleşmesine taraf ülkelerin Eylül 1985' te kabul ettikleri "Cenova Deklarasyonu" gereği seçilmiş ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı tarafından yayımlanmış olan "Akdeniz' de Ortak Öneme Sahip 100 Kıyısal Tarihi Sit" listesinde yer alan alanlar,
  - c) "Cenova Deklarasyonu" nun 17. maddesinde yer alan "Akdeniz'e Has Nesli Tehlikede Olan Deniz Türleri"nin yaşama ve beslenme ortamı olan kıyısal alanlar,
3. 14 Şubat 1983 gün ve 17959 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe konan "Dünya Kültür ve Tabiat Mirasının Korunması Sözleşmesi"nin 1. ve 2. maddeleri gereğince Kültür Bakanlığı tarafından koruma altına alınan "Kültürel Miras" ve "Doğal Miras" statüsü verilen kültürel, tarihi ve doğal alanlar.

3. KORUNMASI GEREKLİ DİĞER ALANLAR:

1. Onanlı Çevre Düzeni Planlarında, mevcut özellikleri korunacak alan olarak tespit edilen doğal karakteri korunacak alan, biogenetik rezerv alanları vb. gibi alanlar.
2. Tarımsal Kalkınma Alanları, sulanan L, 2. 3. sınıf ve kuru şartlarda 1. ve 2. sınıf tarım alanları, özel mahsul plantasyon alanları.
3. Derinliđi 6 metreyi geçmeyen tatlı, acı sulu ve tuzlu göl, lagün (dalyan), akarsu, sazlık, bataklık ve turbiyerler ile bu alanların kıyı kenar çizgisinden itibaren kara tarafına doğru ekolojik açıdan sulak alan etkisinde kalan alanlar,
4. Göller,
5. Bilimsel araştırmalar için önem arz eden ve/veya nesli tehlikeye düşmüş veya düşebilir türler ve ülkemiz için endemik olan türlerin yaşama ortamı olan alanlar, biyosfer rezervi, biyotoplar, biyogenetik rezerv alanları, benzersiz özelliklerdeki jeolojik ve jeomorfolojik oluşumların bulunduğu alanlar

Kaynaklar

- (1) ATALIK. Gündüz ve diğeri: Ekolojik Dengenin Korunması ve Sürdürülmesi Açısından Kentsel Sistemlerin Planlanması, TÜBİTAK./DEBÇAĞ/152-G, İTÜ, Kesin Rapor, 1991.
- (2) Environmental Policy in the Netherlands, Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, 1991.
- (3) MEADOWS, D.H. D.L. MEADOWS. J. RANDERS, W.W. BAHRENS III: The Limits to Growth-A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind, Pan Books London, 1972 (5th printing 1979)
- (4) BRUNDLAND COMMITTEE (The World Commission on Environment and Development): Our Common Future, Oxford University Press, Oxford, 1987.
- (5) YIFTACHEL.O.: "Towards a New Typology of Urban Planning Theories" Environment and Planning: Planning and Design. 1989, vol 16, (23-29)
- (6) NAESS, P.: Urban Development and Environmental Philosophy Papers Presented at the "Seventh Conference on Urban and Regional Research", Committee on Human Settlements United Nations held at Ankara at 29 June-3 July 1992.
- (7) CAMMEN van der H.: "Netherlands", (Ed: R.H. WILLIAMS) Planning in Europe Urban and Regional Planning in the EEC, George Allen-Unwin, London, 1984 (s:49- 62).
- (8) First Report on Physical Planning, The Hague Ministry of Housing and Physical Planning, 1960.
- (9) Second Report on Physical Planning, The Hague Ministry of Housing and Physical Planning, 1966.
- (10) Third Report on Physical Planning, The Hague Ministry of Housing and Physical Planning, 1976.
- (11) Fourth Report on Physical Planning, The Hague Ministry of Housing and Physical Planning, 1990.
- (12) GALLE, M.M.A.: Spatial Reconnaissance 1990- 25 Years of Town and Country Planning Achievements, Ministry of Housing Physical Planning and Environment, National Physical Planning Agency, The Netherlands, 1990.
- (13) Highlights of the Dutch National Environmental Policy Plan, A Clean Environment: Choose it or Lose it, Ministry of Housing, Physical Planning and Environment Department for Information and International Relations. The Netherlands, 1990.
- (14) National Environmental Policy Plan , SDU, The Hague Ministry of Housing and Physical Planning, 1990a.

- (15) National Environmental Policy Plan Plus, SDU, The Hague Ministry of Housing and Physical Planning, 1990b.
- (16) Concern For Tomorrow, The Hague National Institute of Public Health and Environmental Protection, 1988
- (17) EDWARDS, John D.: "Environmental Considerations", Traffic Planning Association, Atlanta, Georgia, 1982 (unpublished paper).
- (18) National Environmental Policy Act of 1969, (Washington D:C: U.S. Department of Transportation, Federal Highway Administration, 1971).
- (19) Highway Research Board, Socio Economic Consideration in Transportation Planning, Highway Research Record No 305, 1970.
- (20) DEELSTRA, Tjeerd: "Cities, People and the Environment: Possibilities for Sustainable Development. A View Based on Experiences in Western Europe", (Ed: T.DEELSTRA, O.YANITSKY), Cities of Europe: The Public's Role in Shaping the Urban Environment Mezhdunarodnye otnoshenia Publishers, Moscow, (s: 70-80), 1991 .
- (21) KRANTZ, Birgit: "Shaping Intermediate Levels: A Strategy for a New Every'day Life. The Swedish Approach", Cities of Europe: The Public's Role in Shaping the Urban Environment Mezhdunarodnye otnoshenia Publishers, Moscow, (s:255-270), 1991 .
- (22) DEELSTRA, Tjeerd, J. JOHNSTON: Ed, "On The Role of Nature in Revitalizing the Urban Environment", Proceedings of a UNESCO-MAB seminar in Delft, 1987.
- (23) DEELSTRA, Tjeerd. W. de HOOP, RJONGMAN: Ed, "The Resourceful City", Proceedings UNESCO Man and the Biosphere Workshop, Amsterdam Royal Academy of Sciences, Amsterdam, 13-16 September 1989.
- (24) Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, Resmi Gazete, 7.2.1993.